

Austatud lugeja!

Üle pika aja annab Juridica taas kord välja üdini temaatilise numbri, seekord kriminaalmenetluse oma. Tegelikult oli ju üldteada, et kriminaalmenetlust on ootamas suured reformid, et uut eelnõud töötatakse välja, põgusalt on eelnõu põhimõtted leidnud tutvustamist ka Juridica veergudel, kuid eelnõu kui terviku aluspõhimõtted pole varem õiguskirjanduses laiemat käsitlemist leidnud. Selge on see, et eelnõust võiks kirjutada raamatuid, ajakirja üks number on vaid põgus kontsentraat. Kuid loodan, et need mõned artiklid suudavad täita oma eesmärgi ja eelnõu põhiolemust lugejale avada. Võib muidugi küsida, kas eelnõu lähtealuste põhjendamine nüüd, kui eelnõu on Vabariigi Valituse poolt heaks kiidetud ja Riigikogusse saadetud, pole ehk liiga hiline – diskuteerimise ruum võib jääda selgelt kitsaks. Kuid nagu ütlevad eelnõu koostajad, on eelnõu seadusena jõustamiseni eeldatavasti veel aega, mistõttu on eelnõu täiendamine veel võimalik.

Kui aga küsiks pisut intrigeerivalt: miks on kriminaalmenetlus nii oluline, et sellest kogu numbrijagu materjali kirjutada, lisades pealekauba, et seda on veel vähe? Kriminaalmenetlus on omalaadne lakmuspaber, mis näitab riigi prioriteete: kas on selleks üksikisik ja tema õigused või riik ja kord. Tähtsad on ju mõlemad, kuid just kriminaalõigus on see koht, kus nimetatud huvid teravalt võivad põrkuda. Kriminaalõiguse kaudu saab riik võtta inimeselt tema suurima hüve – vabaduse, paljudes riikides ka elu. Kriminaalmenetlus on selleks ainumaks teeks, mille kaudu karistusõigust kohaldatakse, teeks, mille lõpp-punktis muutub süüdistatav kurjategijaks. Et kurjategijaks muutuks aga vaid see, kes tõepoolest on talle ette heidetava teo toime pannud, selles on kriminaalmenetlusel täita äärmiselt oluline roll. Just see on põhjus, miks kriminaalmenetlusõigus ei saa kunagi marginaalseks normide kogumiks.

Kriminaalmenetlusele pannakse suuri lootusi ja seda mitmelt poolt. Nii loodab süüdistatav, et kriminaalmenetluse normid ei luba teda karistada teo eest, mida ta pole toime pannud. Ühiskond omakorda loodab, et neidsamad reeglid ei võimaldaks kurjategijatel seadusega „mängida“ ja seeläbi karistuseta pääseda. Sageli vastandlikud huvid, kas pole? Vastandlikud seetõttu, et ühiskond langetab oma hukkamõistvad hinnangud sageli tunnetuslikult, paljusid asjaolusid kas mitte teades või neid lihtsalt arvesse võtmata. Üksikisiku õigusi oluliseks pidav riik selliselt käituda ei või. Nii ehk panebki keegi pahaks, et kriminaalmenetlus on vaid pelgalt uurimisasutuste töö takistamiseks loodud, kuid selline suhtumine lõppeb, kui see isik ise muutub saatuse tahtel süüdistatavaks. Kui poleks neidsamu menetlusreegleid, siis oleks süüdistatavaks ja sealt edasi ka kurjategijaks saamine väga lihtne.

Juristide jaoks on menetlusreeglite fikseerimise vajadus enamasti selge. Üheselt selge pole aga see, milline taoline regulatsioon peaks olema. Saavutada kriminaalmenetluses tasakaal ühiskonna ja üksikisikute huvide vahel pole lihtne. Kas kriminaalmenetluse seaduse eelnõus sätestatud võistlevuse printsiip ja muud uuendused suudavad seda tasakaalu saavutada, seda paber ilmutada ei suuda. Siin saab vastust anda vaid aeg.

Katrin Prükk

